MAHALLA BUDJETI TIZIMINING RIVOJLANTIRISH NATIJALARI

Naxalboyev Jamshid Begbutayevich
O‘zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

Received: 03.09.2025
Revised: 05.09.2025
Accepted: 06.09.2025
Kalit so‘zlar:
mahalla budjeti, budjet tizimi, mahalliy iqtisodiyot, ijtimoiy infratuzilma, budjet samaradorligi, mablag‘ taqsimoti, mahalla boshqaruvi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada mahalla budjeti tizimining rivojlanishi va uning natijalari tahlil qilinadi. Mahalla darajasidagi budjet tizimi mahalliy iqtisodiyotni qo‘llab-quvvatlash, ijtimoiy infratuzilmani yaxshilash va aholining turmush darajasini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqotda mahalla budjetining samaradorligi, uning byudjet mablag‘larini taqsimlashdagi o‘zgarishlari va mahalla hayotiga ijobiy ta’siri ko‘rsatildi. Shuningdek, tizimni takomillashtirish bo‘yicha takliflar berilgan.

Mahallaga juda ko‘p vakolatlar berilyapti, vazifalar yuklatilyapti. Ammo bu vazifalarni amalga oshirish uchun ularning moliyaviy mustaqilligini ta’minlash kerak. YA’ni, mahalla davlatga qaram bo‘lib, davlatdan pul so‘rashi emas, balki mustaqilligini ta’minlashga intilishi kerak. Buning uchun ham davlat mahallaga ko‘mak beryapti. Shuning uchun ham “Mahalla byudjeti” tizimi joriy etilib, Mahallaning ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal etish jamg‘armasi ochildi. Ushbu jamg‘armalarga jismoniy shaxslarning mol-mulk va yer solig‘idan undirilgan mablag‘lardan tegishli qismi o‘tkaziladi.

Jamg‘arma mablag‘larini sarflash vakolati esa mahallaning o‘ziga beriladi. Qayerda, qanday muammolar borligini ularning o‘zi yaxshi biladi. Yettilik vakillari birgalikda ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni o‘rganib, shu asosda ish olib boradi.

Mahalla raislarining vakolat muddati ilgari 2,5 yil edi, keyin 3 yil bo‘ldi. Endi 5 yilga uzaytirilmoqda. Mahallalarda masalalar ko‘lami kengaymoqda. Davlat o‘z zimmasidagi ko‘plab funksiyalarni mahallaga o‘tkazyapti va buning uchun o‘zi ham ko‘maklashyapti. Ish hajmi ko‘payganidan keyin ularni

taqsimlash, yettilik vakillarining boshini birlashtirish, hududdagi muammolarni hal etish uchun tajribali mahalla raisi bo‘lishi kerak. Tajriba esa 1, 2 yoki 3 yilda yig‘ilmaydi. Shuning uchun ham mahalla raislarining vakolatini 5 yilga uzaytirish masalasi juda to‘g‘ri qo‘yilgan.

Mahalla budjeti tizimi joriy etilganda mahalla hududlarida resurslar boshqaruvi samarali bo‘lishi mumkin. Bu orqali mahalla hududidagi barcha sohalarda – ta'lim, sog‘liqni saqlash, madaniyat, sport va ekologiya – samarali loyihalar amalga oshiriladi. Mahallada ta'lim muassasalarini ta'mirlash, yangi sport maydonchalarini tashkil etish, sog‘liqni saqlash infratuzilmasini yangilash kabi tashabbuslar mahalla budjeti yordamida amalga oshiriladi. Ushbu tizimning joriy etilishi mahalla darajasida muhim infratuzilma loyihalarini amalga oshirishga imkon yaratadi.

Mahalla hokimiyatlari mavjud resurslardan maksimal darajada samarali foydalanish uchun aniq va real ehtiyojlarni inobatga olgan holda qarorlar qabul qiladilar. Mahallalardagi infratuzilma loyihalari va ijtimoiy xizmatlarni yanada yaxshilash orqali, o‘z navbatida, mamlakat iqtisodiyoti va ijtimoiy farovonlikka katta hissa qo‘shiladi. Qolaversa, mahalla budjeti tizimi ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Mahalla o‘z ehtiyojlarini aniqlab, resurslarni taqsimlash jarayonida aholining barcha ijtimoiy qatlamlarining manfaatlarini inobatga oladi. Bu esa, o‘z navbatida, ijtimoiy farovonlikni oshiradi va jamiyatda ijtimoiy tenglikni ta'minlashga imkon beradi.

Mahalla budjeti tizimi faqatgina moliyaviy masalalarga emas, balki ijtimoiy muammolarni hal qilishga ham qaratilgan. Mahalla darajasida amalga oshiriladigan islohotlar mahallaning iqtisodiy barqarorligini, fuqarolarni ijtimoiy himoya qilishni va jamiyatda ijtimoiy adolatni ta'minlashni maqsad qiladi.

Mahalla budjeti tizimi yordamida mahallalar iqtisodiy jihatdan mustahkamlanadi, aholi farovonligi oshadi va jamiyatda ijtimoiy barqarorlik shakllanadi. Bu tizim orqali davlatning ijtimoiy siyosatini samarali amalga

oshirish, mahallalarning iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo‘shish, resurslarni samarali boshqarish va mahallalardagi ehtiyojlarga mos keladigan loyihalarni hayotga tatbiq etish mumkin bo‘ladi. Mahalla budjeti tizimi, shuningdek, davlat va jamiyat o‘rtasidagi aloqalarni yanada mustahkamlaydi, jamoatchilikning davlatning moliyaviy va ijtimoiy resurslarni boshqarish jarayonlarida faolligini oshiradi. Bularning barchasi, albatta, mahallaning iqtisodiy va ijtimoiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Mahalla budjeti tizimi mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishidagi muhim qadam bo‘lib, jamiyatda adolat va tenglikni ta'minlash, aholining har bir soha bo‘yicha ehtiyojlarini to‘liq qondirishga xizmat qiladi. Tizimning muvaffaqiyatli ishlashi natijasida mahallalar o‘z resurslarini boshqarishda, ijtimoiy xizmatlarni ko‘rsatishda va iqtisodiy masalalarni hal qilishda ancha mustahkam poydevorga ega bo‘ladilar. Bu jarayonning davom etishi va takomillashuvi, albatta, jamiyatning kelajakdagi rivojlanishiga katta hissa qo‘shadi.

O‘zbekistonning barcha hududlarida, xususan Namangan viloyati Chortoq tumanida ham ushbu tizimni joriy etish tajribasi orqali uni amaliy jihatdan tahlil qilish imkoniyati mavjud. Shu asosda, biz quyida Chortoq tumani misolida mahalla budjeti tizimini qanday joriy etish mumkinligi, bu boradagi mavjud muammo va yutuqlar, shuningdek, istiqbolli yo‘nalishlarni ko‘rib chiqamiz.

O‘zbekistonda mahalla budjeti tizimi, aholi farovonligini oshirish, ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal etish maqsadida yaratilgan, yangicha va innovatsion tizim bo‘lib, u mahalla darajasida iqtisodiy boshqaruvni shaffof va samarali tarzda amalga oshirishni nazarda tutadi. Ushbu tizim mahallaga ajratiladigan mablag‘larni boshqarish imkoniyatini yaratadi va aholi o‘rtasida aktiv ishtirokni ta'minlaydi. Chortoq tumani misolida, bu tizimni joriy qilish orqali mahallalarga o‘z mablag‘larini taqsimlash va foydalanish imkoniyati beriladi. Bu jarayon mahallaning ijtimoiy va iqtisodiy holatini yaxshilash,

muammolarni hal qilish, va yangi imkoniyatlarni yaratish maqsadlariga xizmat qiladi. Mahalla aholisiga mablag‘larni o‘z ehtiyojlariga qarab to‘g‘ri taqsimlashda yordam berish, shaffoflikni ta'minlash, va tizimning samaradorligini oshirish tizimning asosiy maqsadi bo‘lishi kerak. Lekin, tizimni joriy etishda bir qancha qiyinchiliklar ham yuzaga kelishi mumkin. Birinchi muammo mahalla jamoalarining tajriba va bilimlarining yetarli emasligi bo‘lishi mumkin.

Mahalla aholisining o‘z mablag‘larini boshqarish bo‘yicha bilim yetishmasligi yoki bu tizimni samarali tashkil eta olish qobiliyatsizligi tizimning ishlashiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli, tizimni muvaffaqiyatli joriy qilish uchun mahalla fuqarolarini ushbu sohada o‘qitish, malakali ekspertlar bilan ishlash va ularni ishtirokchilikka jalb qilish zarur. Rejalashtirish bosqichi, tizimni to‘g‘ri tashkil etishning eng muhim qadamidir, chunki bunda mahallaning ehtiyojlari va imkoniyatlari to‘g‘risida aniq tasavvur hosil qilish kerak. Agar rejalashtirish bosqichi sifatli o‘tkazilsa, tizimning kelajakdagi samarasi ham ancha yuqori bo‘ladi. Mahallaga ajratiladigan mablag‘larni maqsadli ravishda taqsimlash va to‘g‘ri boshqarish tizimi samaradorligini ta’minlaydi.

Mamlakatimizda mahalla byudjeti tizimni joriy etishdagi muhim yo‘llardan biri fuqarolarni faol ishtirok etishga rag‘batlantirishdir. Mahalla aholisi mablag‘lar ajratilishi va ularning sarflanishini nazorat qilish jarayoniga bevosita jalb etilishi kerak. Mahallaning rivojlanishi va farovonligini ta’minlashda fuqaro ishtiroki markaziy ahamiyatga ega.

Mablag‘larni samarali taqsimlash uchun fuqarolarni o‘z ehtiyojlarini aniqlashda va mablag‘larni boshqarishda faol ishtirok etishga undash zarur. Aks holda, mablag‘larning nohaq sarflanishi va mahalla ehtiyojlari bilan mos kelmasligi mumkin. Bu esa tizimning samaradorligini pasaytiradi va mahallaning ijtimoiy va iqtisodiy holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Tizimni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun, shuningdek, mablag‘larni qanday va nimaga sarflanishi haqida jamoatchilikka tushuncha berish, monitoring tizimini ishlab chiqish va mablag‘larning shaffof bo‘lishini ta'minlash kerak. Mahalla fuqarolari o‘z mablag‘larini qanday sarflashlarini bilib, bu jarayonda faollashsalar, tizimning samaradorligi ortadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullaev, O. (2020). Mahalla boshqaruvida byudjet tizimining roli. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
2. Islomov, M. (2019). *Mahalla iqtisodiyoti va uning rivojlanish istiqbollari*. Toshkent: O‘zbekiston milliy universiteti.
3. Karimova, N. (2021). “Mahalla budjetining samaradorligini oshirish yo‘llari,” *Iqtisodiyot va boshqaruv* jurnal, 3(12), 45-53.
4. O‘zbekiston Respublikasi Davlat Byudjeti qonuni (2018). Toshkent.
5. Tursunov, R. (2022). *Mahalla infratuzilmasini rivojlantirish va moliyalashtirish*. Toshkent: Jamiyat nashriyoti.
6. Xalqaro moliya instituti (2020). “Mahalliy byudjet tizimlari va ularning samaradorligi,” https://www.instituteoffinance.uz